

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้ โดยมีความมุ่งหมายของการวิจัย เพื่อ 1) ศึกษาข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม 2) พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรมด้านความรับผิดชอบ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 3) ทดลองใช้หลักสูตร ฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรมด้านความรับผิดชอบ สำหรับเพื่อพัฒนานักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 4) ประเมินผลการใช้ และปรับปรุงหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรมด้าน ความรับผิดชอบสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งเป็นลักษณะของการวิจัยและพัฒนา (research and development : R & D) โดยมีสมมติฐานของการวิจัยไว้ว่า ความรับผิดชอบของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่ผ่านการฝึกอบรมตามหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรม ด้านความรับผิดชอบสูงกว่าก่อนการฝึกอบรม

ขั้นตอนของการดำเนินการตามการวิจัย กลุ่มตัวอย่างได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนเทศบาลพระพุทธรบาท จำนวน 30 คน ได้จากการสุ่มแบบเจาะจง (purposive sampling) ได้ดำเนินการฝึกอบรมในระหว่างวันที่ 10, 13, 17, 20, 24, 27, 31 สิงหาคม พุทธศักราช 2552 ที่โรงเรียนเทศบาลพระพุทธรบาท อำเภอพระพุทธรบาท จังหวัดสระบุรี มีขั้นตอนดังนี้

1. การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน โดยใช้แบบสัมภาษณ์สำหรับ ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตร นักจิตวิทยา ศึกษาพิเศษ ครูผู้สอน และพระสงฆ์

2. หลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม ด้านความรับผิดชอบ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ 7 แผน รวม 15 ชั่วโมง

3. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาผลการฝึกอบรมได้แก่ แบบวัดพฤติกรรมความรับผิดชอบ แบบประเมินพฤติกรรมความรับผิดชอบ และแบบวัดเจตคติต่อความรับผิดชอบ

วิธีดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตร โดยได้ดำเนินการ 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ศึกษาหลักสูตรพื้นฐานพุทธศักราช 2551 แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับด้านความรับผิดชอบ ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตร การศึกษาความรู้พื้นฐานความรับผิดชอบ ดำเนินการสัมภาษณ์ อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตร นักจิตวิทยา ศึกษาพิเศษและครูผู้สอน ซึ่งได้สัมภาษณ์เกี่ยวกับปัญหา ความสำคัญ ความต้องการ ความจำเป็น แนวทางในการกำหนดเนื้อหาการจัดทำหลักสูตร ขั้นตอนและกระบวนการจัดกิจกรรม และปัญหาอุปสรรคแนวทางแก้ไข สำหรับการสร้างหลักสูตรฝึกอบรม

คุณธรรมจริยธรรม ด้านความรับผิดชอบสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จากนั้นเก็บรวบรวมข้อมูล นำมาวิเคราะห์ข้อมูล แล้วนำข้อมูลมาสร้างหลักสูตรฉบับร่าง ประกอบด้วย หลักการและเหตุผล เนื้อหาสาระ กระบวนการฝึกอบรม วิธีจัดกิจกรรมการฝึกอบรม และสื่อประกอบ ระยะเวลาในการฝึกอบรม การวัดผลและประเมินผล

ขั้นตอนที่ 2 ดำเนินการพัฒนาหลักสูตร รวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ จากแบบสอบถาม แล้วนำข้อมูลมาสร้างหลักสูตรฉบับร่าง นำหลักสูตรฉบับร่างเสนออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ขอคำชี้แนะ และนำมาปรับปรุงแก้ไข แล้วส่งหลักสูตรฉบับร่างให้ผู้เชี่ยวชาญในด้านหลักสูตรและการสอน 3 ท่าน ผู้เชี่ยวชาญด้านการวัดผลและประเมินผล 2 ท่าน จากนั้นปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญ ก่อนนำไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างจริง

ขั้นตอนที่ 3 ทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรม ได้ดำเนินการดังนี้

1. ชี้แจงบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ผู้อำนวยการโรงเรียนและครู คณะวิทยากรให้ทราบถึงการเตรียมการดำเนินการจัดการฝึกอบรม และผู้รับผิดชอบในด้านต่างๆ ให้เข้าใจสภาพปัญหาและความจำเป็นในการฝึกอบรม รวมทั้งประสานงานกับผู้ที่เกี่ยวข้องทุกระดับ ก่อนดำเนินการฝึกอบรม

2. ขออนุญาตใช้สถานที่ห้องโสตของโรงเรียน (ห้องประชุมเล็ก) ที่เอื้อต่อการดำเนินการฝึกอบรมอย่างรอบคอบเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ

3. ทดลองใช้หลักสูตรกับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่โรงเรียนเทศบาลพระพุทธรบาท อำเภอยะพยา จังหวัดยะลา จำนวน 30 คน เป็นระยะเวลา 7 วัน ซึ่งได้ดำเนินการจัดกิจกรรมการฝึกอบรม โดยมีขั้นตอนดังนี้ 1) นำเข้าสู่กิจกรรมการฝึกอบรม 2) ดำเนินกิจกรรมการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม ด้านความรับผิดชอบ 3) ทดสอบและสอบถามภายหลังการฝึกอบรม

ขั้นตอนที่ 4 การประเมินผลและปรับปรุงหลักสูตร เมื่อสิ้นสุดการฝึกอบรม ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูล ประกอบด้วยแบบวัดพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบ แบบประเมินพฤติกรรมความรับผิดชอบ แบบวัดเจตคติต่อความรับผิดชอบ นำมาวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าสถิติร้อยละ (percentage) ค่าเฉลี่ย (mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) และสถิติทดสอบที (t-test dependent) และนำผลจากการประเมินมาปรับปรุงหลักสูตร

สรุปผลการวิจัย

จากการดำเนินการตามขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตร เป็นการวิจัยเพื่อพัฒนา (research and development) โดยปรากฏผลการวิจัย ซึ่งมีดังต่อไปนี้

1. ผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม ด้านความรับผิดชอบ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ผลจากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับ

การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม ทฤษฎีเกี่ยวกับด้านความรับผิดชอบ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สัมภาษณ์แนวคิดในการทำหลักสูตรกับผู้ที่มีความเกี่ยวข้องและความจำเป็นในการฝึกอบรม ความคิดเห็นในการกำหนดเนื้อหา วิธีการฝึกอบรม สื่อประกอบ การวัดและประเมินผล และข้อเสนอแนะจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง พบว่า สถานการณ์ปัญหาสังคมปัจจุบันมีอยู่รอบด้านจนน่าเป็นห่วงโดยเฉพาะเด็กที่มีพฤติกรรมด้านลบ เกเร หนีเรียน ดัดเกมส์ ขาดความรับผิดชอบ ซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่เสนอแนะว่าสมควรอย่างยิ่งที่จะจัดอบรมในด้านความรับผิดชอบ โดยเน้นให้ผู้เข้าร่วมได้มีส่วนร่วมในกิจกรรม มีสื่อทันสมัยน่าสนใจ ชักนำให้เห็นประโยชน์ที่จะทำให้เกิดการซึมซับและนำไปปฏิบัติเป็นจริงเกิดผล

2. ผลการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม ด้านความรับผิดชอบ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่า การสร้างหลักสูตรฝึกอบรมฉบับร่าง ผู้วิจัยได้นำผลจากแนวคิดทฤษฎีหลักการ และข้อมูลพื้นฐาน โดยสำรวจความต้องการของผู้เชี่ยวชาญ และผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม ด้านความรับผิดชอบ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มาเป็นพื้นฐานในการสร้างโครงสร้างหลักสูตร ซึ่งประกอบด้วยหลักการและเหตุผล จุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ การจัดกิจกรรมการฝึกอบรม และการวัดผลประเมินผลการฝึกอบรม โดยมีแผนการจัดกิจกรรมการฝึกอบรม 7 แผน มีดังนี้

แผนการจัดกิจกรรมการฝึกอบรมที่ 1 ความรับผิดชอบต่อตนเอง (เด็กดีรู้หน้าที่)

แผนการจัดกิจกรรมการฝึกอบรมที่ 2 ความรับผิดชอบต่อตนเอง (ยอดคนต้องอดทน)

แผนการจัดกิจกรรมการฝึกอบรมที่ 3 ความรับผิดชอบต่อตนเอง (ซื่อสัตย์มีจิตใจ)

แผนการจัดกิจกรรมการฝึกอบรมที่ 4 ความรับผิดชอบต่อตนเอง (รักตนเองพัฒนา)

แผนการจัดกิจกรรมการฝึกอบรมที่ 5 ความรับผิดชอบต่อครอบครัว (รักแท้ดูแลได้)

แผนการจัดกิจกรรมการฝึกอบรมที่ 6 ความรับผิดชอบต่อโรงเรียน (ศิษย์ดีที่เคารพ)

แผนการจัดกิจกรรมการฝึกอบรมที่ 7 ความรับผิดชอบต่อเพื่อน (เพื่อนแท้ต้องดูแลกัน)

จากการประเมินผลหลักสูตรฉบับร่าง โดยผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน พบว่า หลักสูตรฉบับร่างมีความเหมาะสมสามารถนำไปใช้ได้

3. ผลการทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรม จากการนำหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม ด้านความรับผิดชอบ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 30 คน ได้ทำการทดลอง 7 วันๆ ละ 2 ชั่วโมง และ 2 ชั่วโมง 30 นาที ดำเนินการจัดกิจกรรมตามแผนกิจกรรมฝึกอบรมทั้ง 7 แผน พบว่า นักเรียนมีความสนใจและตั้งใจในการเข้าร่วมกิจกรรม พร้อมทั้งร่วมแสดงความคิดเห็นต่างๆ ตามกิจกรรมนั้นๆ เป็นอย่างดี

4. ผลการประเมินและปรับปรุงหลักสูตร พบว่า พฤติกรรมด้านความรับผิดชอบของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 หลังเข้ารับการฝึกอบรม ตามหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม ด้านความรับผิดชอบสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สูงกว่าก่อนเข้ารับการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อภิปรายผล

จากการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรม ด้านความรับผิดชอบ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีประเด็นผลการวิจัยนำมาอภิปรายผลตามลำดับดังนี้

1. จากผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรม ด้านความรับผิดชอบ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีหลักสูตร แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับด้านความรับผิดชอบ พบว่า ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ให้ความเห็นถึงความสำคัญของการฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรมในด้านความรับผิดชอบ โดยเฉพาะเด็กนักเรียนที่เป็นเยาวชน และจากหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม มุ่งให้จัดสถานการณ์ จัดกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อเสริมสร้าง คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงตามหลักศาสนา ทั้งนี้จากการสำรวจสภาพการณ์เด็กและเยาวชน จังหวัดสระบุรี พบว่า ร้อยละ 7.6 เด็กนักเรียน ประถมที่โตเรียนเป็นครั้งคราวถึงประจำ ร้อยละ 62.2 เด็กนักเรียนประถมที่ช่วยงานบ้านเป็นประจำ ร้อยละ 39.8 เด็กนักเรียนประถมที่เล่นเกมออนไลน์คอมพิวเตอร์ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าเด็กและเยาวชนจังหวัดสระบุรี ส่วนใหญ่ขาดความรับผิดชอบทั้งต่อตนเองและส่วนรวม ดังนั้นการพัฒนาหลักสูตรก็เป็นกระบวนการอย่างหนึ่งที่สามารถพัฒนาเด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ได้

2. การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรมด้านความรับผิดชอบสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เพื่อให้สอดคล้องและมีคุณภาพตามวัตถุประสงค์ ผู้วิจัยได้นำผลจากการศึกษาเอกสาร และแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับด้านความรับผิดชอบ และการสัมภาษณ์นำมาพัฒนาเป็นหลักสูตรฉบับร่าง ซึ่งมีองค์ประกอบของหลักสูตรที่ประกอบด้วย หลักการและเหตุผล จุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ กระบวนการฝึกอบรม วิธีการฝึกอบรม สื่อประกอบการฝึกอบรม ระยะเวลาฝึกอบรม และการวัดผลประเมินผล ผลจากการประเมินหลักสูตรฉบับร่างโดยผู้เชี่ยวชาญให้ความเห็นว่าหลักสูตรที่มีประสิทธิภาพและเหมาะสมเป็นไปตามหลักการของการสร้างหลักสูตร ส่วนการสร้างหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรม ด้านความรับผิดชอบสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ผู้วิจัยได้กำหนด ขั้นตอนของการพัฒนาหลักสูตรเป็น 4 ขั้นตอน คือ 1) การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน 2) การพัฒนาหลักสูตร 3) การทดลองใช้หลักสูตร 4) การประเมินผลและปรับปรุงหลักสูตร ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของ วิจิตร อวทะกุล (2540, หน้า 144-142) ที่กล่าวว่า การสร้างและพัฒนาหลักสูตรมีสิ่งที่ต้องคิดและยึดถือเป็นหลัก 4 ประการ คือ 1) การกำหนดความมุ่งหมาย นโยบายของหลักสูตร 2) การบรรจุวิชาต่างๆ ลงในหลักสูตร เลือกวิชา จัดเนื้อหา วิทยาการ กิจกรรมเทคนิค วิธีการฝึกอบรมที่จะช่วยให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและเกิดการพัฒนาจนบรรลุวัตถุประสงค์ 3) การนำหลักสูตรไปดำเนินการ หรือ

บริหารหลักสูตรอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล 4) การประเมินหลักสูตรเพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขในทุกๆ

3. ผลการทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรม ด้านความรับผิดชอบสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่า นักเรียนได้ให้ความสนใจในกิจกรรมและให้ความร่วมมือในการฝึกอบรมเป็นอย่างดี ในการอภิปราย การแสดงความคิดเห็น และการนำเสนอหน้าห้องอบรม ตามหัวข้อกิจกรรมตามความรู้ความเข้าใจ ตลอดทั้งนักเรียนสามารถระบอบทสร้อยของตนเองเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อตนเอง ความรับผิดชอบต่อคนอื่นหรือสังคม และระบุวิธีการแก้ไขหรือปรับปรุงตนเองและมีพฤติกรรมเกี่ยวกับความรับผิดชอบสูงขึ้น ซึ่งกิจกรรมในหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรม ด้านความรับผิดชอบ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ได้สร้างความตระหนักต่อความรับผิดชอบ โดยใช้สื่อเกี่ยวกับสถานการณ์เรื่องความรับผิดชอบอย่างหลากหลายได้แก่ กรณีศึกษา วิซีดี และฝึกให้นักเรียนได้วิเคราะห์สถานการณ์จากสื่อที่นำเสนอ ว่ามีข้อบกพร่องในเรื่องใด และจะแก้ปัญหาเรื่องดังกล่าวอย่างไรแล้วให้ผู้เข้ารับการอบรมได้วิเคราะห์ตนเองว่า มีข้อบกพร่องเกี่ยวกับความรับผิดชอบในเรื่องใดบ้าง รวมทั้งบอกวิธีแก้ปัญหาดังกล่าวด้วย ซึ่งกระบวนการเหล่านี้จะช่วยให้ผู้เข้ารับการอบรมสามารถปรับพฤติกรรมเกี่ยวกับความรับผิดชอบของตนเองได้

4. ผลการประเมินพฤติกรรมความรับผิดชอบของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่เข้ารับการฝึกอบรม พบว่า พฤติกรรมความรับผิดชอบของนักเรียนหลังการใช้หลักสูตรฝึกอบรมสูงกว่าก่อนการใช้หลักสูตรฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05 ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากหลักสูตรฝึกอบรมใช้กิจกรรมให้นักเรียนได้ไตร่ตรองตนเองหรือวิเคราะห์ตนเองเกี่ยวกับพฤติกรรมเรื่องความรับผิดชอบ และวางแผนปรับปรุงตนเองแล้วนำไปปฏิบัติ จึงทำให้ผู้เข้ารับการอบรมปรับเปลี่ยนพฤติกรรมความรับผิดชอบของตนเองประกอบกับกระบวนการฝึกอบรมจึงทำให้ผู้เข้ารับการอบรมเกิดความตระหนักคุณค่าของตนเอง ด้วยการปฏิบัติตามหน้าที่ด้วยความเต็มใจ ในความรับผิดชอบตามสภาพของตนเองและผู้อื่น ด้านการประเมินผลระหว่างการใช้หลักสูตร ผลจากการประเมินตนเองของนักเรียนในระหว่างฝึกอบรม พบว่า นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีความตั้งใจที่จะปรับปรุงแก้ไขตัวเองในการทำหน้าที่ที่ตนเองรับผิดชอบด้วยความเต็มใจ โดยภาพรวมอยู่ในระดับที่ดี ซึ่งหมายความว่าหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรมด้านความรับผิดชอบสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สามารถพัฒนานักเรียนที่เข้ารับการฝึกอบรมให้มีคุณธรรม จริยธรรมด้านความรับผิดชอบ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากนักเรียนที่เข้ารับการฝึกอบรมมีส่วนร่วมในกิจกรรม และตระหนักถึงประโยชน์ตามที่วิทยากรได้ถ่ายทอด จึงทำให้นักเรียนที่เข้ารับการฝึกอบรม เกิดมีคุณธรรม จริยธรรม ด้านความรับผิดชอบดังกล่าว ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ กัลยา สุริย์ (2546, บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การใช้กิจกรรมกลุ่มเพื่อส่งเสริมความรับผิดชอบและความเชื่อมั่นในตนเองของนักเรียนชั้น

ประถมศึกษาปีที่ 6 พบผลการวิจัยว่า ความรับผิดชอบและความเชื่อมั่นในตนเองเพิ่มขึ้น หลังการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ สมเกียรติ ถุงแก้ว (2548, บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ผลการใช้กิจกรรมกลุ่มที่มีต่อความรับผิดชอบต่อสังคมของ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ผลการวิจัยพบว่า การเปรียบเทียบความรับผิดชอบต่อสังคมของ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มและไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม สูงกว่า กลุ่มควบคุม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ข้อเสนอแนะในการนำหลักสูตรไปใช้

1. เนื่องจากเนื้อหาในหลักสูตรครั้งนี้ เน้นในเรื่องกรณีศึกษาหรือสถานการณ์เกี่ยวกับ ความรับผิดชอบของบุคคล ดังนั้นผู้นำหลักสูตรไปใช้ควรจะได้ศึกษา กรณีศึกษาหรือ สถานการณ์ดังกล่าวก่อนนำไปจัดกิจกรรมเพื่อทำความเข้าใจก่อนที่จะนำไปใช้ในกิจกรรมตาม หลักสูตร ซึ่งจะส่งผลต่อพฤติกรรมความรับผิดชอบของผู้เข้ารับการอบรม

2. จากการนำหลักสูตรไปใช้พบว่า ในการจัดกิจกรรมตามหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรมด้านความรับผิดชอบ 2 ชั่วโมง ต่อครั้งยังน้อยไป จึงทำให้ผู้เข้ารับการอบรมไม่สามารถ แสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ ดังนั้นในการนำหลักสูตรไปใช้ควรเพิ่มระยะเวลาในการจัด กิจกรรมในแต่ละแผน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยติดตามผลผู้เข้ารับการฝึกอบรมหลังจากที่ผ่านการฝึกอบรมไปแล้ว 3 เดือน เพื่อติดตามผลพฤติกรรมของผู้เข้ารับการฝึกอบรมว่ามีการเปลี่ยนแปลงด้านความ รับผิดชอบมากน้อยเพียงใด

2. การทำวิจัยครั้งต่อไปควรมีการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรม ด้าน ความรับผิดชอบสำหรับนักเรียนชั้นอื่นๆ เพราะจากการสำรวจสภาพการณ์เด็กและเยาวชนส่วน ใหญ่ในจังหวัดสระบุรี ปี 2551-2552 พบว่า เด็กและเยาวชนส่วนใหญ่ยังขาดความรับผิดชอบต่อ ตนเองและต่อส่วนรวมหรือสังคม